

N:o 32.

Ank. till Riksd. kansli den 18 mars 1901, kl. 3 e. m.

Utlåtande, i anledning af väckta motioner om ändring i gällande bestämmelser angående häradsnämnd.

Andra Kammaren har till lagutskottet hänvisat två i kammaren väckta motioner, n:is 33 och 62, båda åsyftande ändring i gällande bestämmelser angående häradsnämnd.

Uti motionen n:o 33 anföra herrar *A. Johanson* i Mossebo och *A. Magnusson*:

»I Kongl. Maj:ts nådiga bref den 12 februari 1824 och Svea hof-rätts cirkulär den 31 januari 1825 har Kongl. Maj:t på anhållan af rikets ständer förordnat, att, vid skyldighet för vissa socknar eller delar af tingslag att utse nämndemän, häradet eller tingslaget blefve i nämndemansdistrikt indelt, en anordning som hittills följts med synnerlig belåtenhet.

Genom Kongl. Maj:ts nådiga förordning angående ändring i vissa fall af gällande bestämmelser om häradssting den 17 maj 1872 har nämndemans uppgift såsom ledamot af häradsrätt i betydlig grad, till stor skada för rättsväsendets sunda utveckling, förminskats.

I § 9 af nyssnämnda förordning heter: »Varda två eller flera tingslag af Konungen förordnade till ett, skola likväl, derest icke Konungen annorlunda förordnar, nämndemän väljas till enahanda antal som tillförene i hvar och ett af dessa tingslag, och fördele härads-höfdingen, efter samråd med nämnden, tjenstgöringen dem emellan.»

Bih. till Riksd. Prot. 1901. 7 Saml. 25 Häft. (N:is 32, 33.)

I hvarje tingslag har enligt 1 kap. 1 § rättegångsbalken härads-höfding att döma med 12 män, som dertill valde äro. Varda nu två eller flera tingslag af Konungen förenade till ett, blifver nämndemännens antal, der två sammanslås, 24, och der tre sammanslås, 36 nämndemän o. s. v.

Vid den fördelning af tjenstgöring, som af härads-höfding, i samråd med nämnden, mellan den senare uppgöres, har i tingslag, som blifvit sammanslagna, så tillgått, att minst 8 nämndemän skolat tjenstgöra hvarje rättegångsdag. Vid en sådan fördelning af tjenstgöring händer, ja är vanligt, att, då ett mål för första gången handlägges, det bestämda antalet nämndemän tjenstgör den dagen. Målet kanhända uppskjutes till annan rättegångsdag, då andra 8 nämndemän tjenstgöra o. s. v. Slutligen öfverlemnas målet och dom skall falla, då åter andra 8 nämndemän, som icke hört ett ord om målet, skola deltaga i, ja kanske afgöra domen, ett förfaringssätt, som såväl bland de tvistande parterna som ock hos den uppmärksamma allmänheten inger ganska stor ringaktning för häradsrätten och de domslut, som der fattas.

Nämndemansinstitutionen i vårt land har under sekler ansetts utgöra en af de säkraste grundvalarne för den sunda rättskipningen vid våra domstolar på landet, och den unge juristen har ofta hos nämnden haft säkert stöd för de domslut han haft att afgifva, men vid den anordning, som vid sammanslagning af tingslag hittills följts i afseende på nämndens antal och tjenstgöring vid tingsammansträdena, synes nämndens ställning mera utgöra hedersvakt kring domaren än medansvariga dömande element af rätten.

För afhjelpande af anmärkta förhållanden våga undertecknade vördsamt föreslå,

att Riksdagen behagade besluta till Kongl. Maj:t ingå med underdånig skrifvelse, det täcktes Kongl. Maj:t vidtaga sådan ändring i nådiga förordningen den 17 maj 1872, att, der flera tingslag till ett blifvit eller varda sammanslagna, tingslaget skall indelas i nämndemansdistrikt på sätt kongl. brefvet den 12 februari 1824 föreskrifver, samt nämndemännens antal vid hvarje häradsrätt bestämmas till tolf.»

Motionen n:o 62 har afgifvits af herr *E. Åkerlund* och är af följande lydelse:

»Ehuru de sammanslagningar af tingslag, som i följd af kongl.

förordningen om ändring i vissa fall af gällande bestämmelser om härads-
ting af den 17 maj 1872 i allt vidsträcktare mån egt rum, visserligen
utöfvat ett mycket godt inflytande i fråga om snabbhet i rättskipningen
vid underdomstolarne å landsbygden, lär icke kunna bestridas, att ifråga-
varande åtgärd, som äfven understundom vidtagits trots befolkningens i
tingslagen enhälliga motstånd, nästan öfverallt utöfvat ganska stor skada
i fråga om häradsnämndernas sammansättning och duglighet samt för
många ställen helt och hållet beröfvat desamma allt inflytande och an-
seende.

De täta tingssammanträdena och de ofta mycket försvårade resorna
till och ifrån desamma, som blifvit en följd af de beslutade samman-
slagningarne, hafva gjort, att man på många — ja, troligen på de
flesta — håll funnit billigt och rättvist emot de oafönade nämndemännen
att icke fordra samtligas närvaro vid hvarje tingssammanträde under
året, utan beslutat, att de skola tjenstgöra turvis, vanligen med tolf åt
gången, huru många de än må vara inom domsagan.

Det torde ligga i öppen dag, att vid en sådan anordning nämnden
är betagen all möjlighet att följa hvarje mål, som icke kan slutdömas
genast det förekommer, äfvensom att upplysningar och råd till veder-
börande domare från ständigt vexlande nämnder måste blifva af ytterst
ringa värde. Det har ock visat sig, att, der tjenstgöringen är så anord-
nad emellan nämndemännen, dessa såväl inse hvilken enkel rol de spela
vid tingen, att ytterst få af dem pläga bibehålla sina befattningar längre,
än de dertill äro nödde och tvungne, samt att bygdernas dugligaste och
erfarnaste män draga sig för att spilla tid i häradsrätten, då de se sig
urståndsatta att der utöfva någon gagnande verksamhet.

Men äfven der tjenstgöringen för nämnderna inom de under senare
tider sammanslagna tingslagen ännu är så anordnad, att duglighet och
erfarenhet från deras sida borde kunna utöfva något inflytande vid rätts-
förhandlingarne, lär det numera ganska sällan, åtminstone uti landets
nordliga delar, förekomma, att nämndemän i allmänhet och än mindre
personer, hvilka i följd af mera sällspord duglighet, erfarenhet och rätt-
rådighet hafva förvärfvat sina medborgares särskilda förtroende och
derför hafva sin tid strängt upptagen, bibehålla sina befattningar i rätten
under längre tid, och torde detta förhållande ega förklaringsgrund dels
deruti, att äfven i sådana domsagor nämndens deltagande i rättskip-
ningen, hurudant det än varit i forna tider, numera är illusoriskt, dels
deraf, att man hvarken har lust eller råd att offra den dryga tid, tings-
sammanträdena nu ofta kräfva, utan att erhålla någon som helst godt-
görelse vare sig för tidspillan eller resekostnader.

Man kan måhända äfven hoppas, att den missaktning för nämndemannauppdragen, som i allt högre grad synes göra sig gällande, till någon del härrör derifrån, att Sveriges allmänhet börjar finna det en smula besynnerligt, att folkelementets betydelse vid vår landsbygds domstolar hardt när förintats på samma gång folkupplysningen tilltagit och nära nog alla öfriga kulturstater, till och med Ryssland, sträfva att stärka detsamma i sina underdomstolar, samt att man derfor hellre blir borta än längre finner sig att sitta som betydelselösa bihang till domarena, helst om dessa bestå af de ungdomliga krafter, hvilka numera allt talrikare »öfva» sig i rättskipning vid våra häradsrätter, änskönt deras utslag och domar i de allra flesta fall lära blifva afgörande för målens slutliga utgång.

Att Riksdagen icke vid dess anhållan om utredning, huruvida snabbare rättskipning skulle kunna åstadkommas vid landsbygdens domstolar, hade någon tanke på att häradsnämndernas betydelse skulle blifva än mera inskränkt genom de åtgärder, hvilka kunde komma att för ändamålet vidtagas, framgår ganska tydligt af den dess skrifvelse till Kongl. Maj:t, som föranledde utfärdandet af kongl. kungörelsen af den 17 maj 1872, och det är väl knappast tänkbart, att vårt folk ensamt skall för någon längre tid finna sig med en sådan parodi på folklig institution i domstolarne som de nuvarande nämnderna, hvadan man ganska visst eger förmoda, att införandet af jury efter utländskt mönster inom kort skall blifva en brännande fråga, hvilken trots allt möjligt motstånd dock skall tvinga sig fram, för så vidt man icke finner sig uti att vidtaga åtgärder för att åt våra häradsnämnder återförskaffa något rimligt inflytande vid tingsförhandlingarna och söker handhafva dessa så, att de åtminstone i vanligare fall kunna följas af vanligt folk med godt sundt förnuft, samt bereder någon ersättning för omkostnader och tidspilan åt nämnderna.

De lära nog redan finnas, hvilka önska införandet af juryinstitutionen i våra underdomstolar, änskönt det mycket oftare visat sig, att parternas jurymän uppträda som dessas ombud än som opartiska domare, men jag vågar vara ganska viss derom, att Sveriges folk i allmänhet utan all tvekan vida hellre skulle se våra urgamla häradsnämnder, valda af *folket* som de äro för att uppträda opartiskt i alla dem förelagda mål, så omdanade, att de åter med skäl måtte uppfattas såsom ett stort och viktigt förtroende att blifva invald uti desamma.

Det kan visserligen icke falla mig in att föreslå de åtgärder, hvilka möjligen kunna böra vidtagas för att åt våra häradsnämnder

återförskaffa åtminstone någon del af deras forna anseende och betydelse, men jag vågar dock framhålla det enligt min åsigt lämpliga deruti, att samtliga inom tingslagen utsedde nämdemän bevista alla under deras tjenstetid der förekommande tingssammanträden, så vida laga förfall ej hindrar; att den minimitid, under hvilken nämdemännen nu författningsenligt skola tjenstgöra, i någon mån förlänges; att de ordinarie nämdemännens antal nedsättes, så att alla på en gång kunna tjenstgöra i de respektive häradsrätterna, samt resekostnadsersättningar och dagtraktamenten ej må stiga till oskäligen belopp; att i stället lämpligt antal suppleanter utses att tjenstgöra vid tingen vid laga förfall för de ordinarie nämdemännen och med rätt att utom tingen, vid syner och dylikt, utföra nämdemannauppdrag; att högst en fjerdedel af de ordinarie nämdemännen ega afgå från sin befattning under ett år; att skälig ersättning beredes nämdemännen för tidspilan och uppehälle vid tingen samt resekostnader till och ifrån desamma; att vederbörande domare måtte taga större hänsyn till nämndernas åsikter och framställningar, än hvad nu i allmänhet plägar förekomma; samt att åtminstone icke hela nämnden skall behöfva enas för att kunna öfverrösta domaren.

På någon vidare utredning af denna fråga vågar jag ej försöka mig, men då jag anser densamma ega stor vikt, och att Sveriges häradsnämnder varit och än skulle kunna blifva den yppersta juryinstitution, något folk kan eller kunnat uppvisa, får jag vördsamt hemställa;

att Riksdagen i skrifvelse till Kongl. Maj:t ville anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes låta utarbeta och för Riksdagen framlägga förslag till sådan ändring i gällande lag, att landets häradsnämnder må kunna åtminstone i någon mån återvinna sitt forna anseende och sin betydelse som folklig institution i underrätterna å vår landsbygd.»

I sistnämnda motion har en af Andra Kammarens ledamöter instämt.

Hvad först beträffar det i herrarnas Johansons och Magnussons motion framställda förslaget om nedsättning af nämndemännens antal till tolf i sådana tingslag, som bildats eller komma att bildas genom sammanslagning af två eller flera förutvarande tingslag, är utskottet af den meningen, att detta förslag ur åtskilliga synpunkter har goda skäl för sig. Dels står detsamma i öfverensstämmelse med den i vårt

land af ålder gällande principen för häradsrätternas sammansättning, dels skulle deraf, på sätt motionärerna framhållit, åvägabringas afsevärda fördelar i fråga om rättskipningens handhafvande vid våra underätter på landet. Såsom förhållandena nu äro i de flesta genom sammanslagning uppkomna tingslag, medför det stora antalet nämndemän, mellan hvilka i sådana tingslag tienstgöringen är fördelad, att de nämndemän, som skola deltaga i afdömande af uppskjutna mål, ofta ej varit i tillfälle att öfvervara målens föregående handläggning i dess helhet och understundom helt och hållet sakna kännedom om hvad i målet vid föregående rättegångstillfällen förekommit. Visserligen har enligt 23 kap. 2 § rättegångsbalken häradsrättsordningen skyldighet att, när dom å häradssting fällas skall, underrätta nämnden om saken, och de skäl deri äro, så ock hvad lag i ty fall säger, men denna mera eller mindre kortfattade föredragning kan ej för nämndemännen ersätta den sjelfständiga iakttagelsen såsom grundval för ett personligt omdöme i målet.

Genom nedsättning af nämndemännens antal till tolf skulle i detta hänseende åstadkommas en väsentlig förbättring. Nämndemännen finge derigenom tillfälle att mera oafbrutet följa målens och tingsärendenas gång från deras första handläggning, och häraf skulle, helt naturligt, alstras ett ökad intresse hos nämndemännen för deras viktiga värf.

I princip ansluter sig utskottet alltså till nämndemansantalets begränsning i alla tingslag till tolf. Af praktiska skäl anser sig emellertid utskottet ej kunna förorda bifall till motionärernas förslag oförändradt. Det måste nemligen beaktas, att nämndemännen hafva sig ombetrodt en hel del andra åligganden än tienstgöringen vid häradsrättens sammanträden. Särskildt vägsynerna, vid hvilka nämndemännen äro pligtige att biträda utan ersättning, bereda dem afsevärdt besvär. Skulle nu, såsom föreslagits, antalet nämndemän ovilkorligen nedsättas till tolf inom hvarje tingslag, komme detta att i stora tingslag, der för närvarande finnes långt flere nämndemän än tolf, att högst väsentligt öka det redan nu ganska betungande besväret af dylika förrättningar, hvilket i sin ordning skulle föranleda motvillighet mot nämndemansuppdraget och sålunda medföra, att nämndemännen, så snart den föreskrifna tiden af två år var ute, ofta nog komme att afgå från sin befattning.

Utskottet har af denna anledning ansett sig ej böra föreslå någon ändring af § 9 i förordningen angående ändring i vissa fall af gällande bestämmelser om häradssting den 17 maj 1872, enligt hvilken Konungen eger rätt att efter omständigheterna förordna, huruvida och i hvad

mån nedsättning af nämndemännens antal i de genom sammanslagning uppkomna tingslag bör ega rum; men då erfarenheten ådagalagt, att denna rätt ej blifvit utöfvad i den omfattning, förhållandena möjligen kunnat medgifva, torde skäl föreligga för Riksdagen att, under uttalande af önskvärdheten utaf nämndemansantalets nedbringande till tolf, der sådant utan olägenhet kan vidtagas, i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t utan att afvakta särskilda framställningar från vederbörande tingslag täcktes föranstalta om utredning, i hvad mån nämndemännens antal i de tingslag, som uppkommit genom sammanslagning af två eller flere tingslag, lämpligen må kunna nedbringas, samt derom utfärda erforderliga bestämmelser.

Hvad sedermera vidkommer herr Åkerlunds motion, vill utskottet i fråga om hans förslag angående nedsättning af nämndemännens antal hänvisa till sina redan gjorda uttalanden. Att, såsom herr Åkerlund ifrågasatt, nedbringa nämndemännens antal under tolf, kan utskottet ej finna lämpligt. Då sju nämndemän måste vara tillstädes, för att rätten skall vara domför, är det efter utskottets mening behöfligt, att tolf nämndemän finnas inom hvarje domsaga, enär i annat fall svårighet kan uppstå att, vid förekommande sjukdom eller annat laga förfall för några af nämndemännen, få det erforderliga antalet fylldt. Den nya anordning, herr Åkerlund för sådana fall förordad, eller väljande af ett visst antal suppleanter, är efter utskottets uppfattning ej i något afseende att föredraga framför hvad nu gäller. Derigenom skulle ej i vidare mån, än under nuvarande förhållanden kan ske, vinnas det af motiönären angifna önskemålet om samtliga nämndemäns närvaro vid alla häradsrättens sammanträden.

Utskottet kan ej heller förorda förslaget om införande af uttryckligt förbud mot afgang inom nämnden af större antal än en fjerdedel årligen. Med allt erkännande af den betydelse, som är förenad med kontinuitet inom nämnden, måste utskottet beteckna ett sådant förbud såsom skäligen opraktiskt. För sådana fall, då till följd af dödsfall många luckor inom nämnden uppstode, skulle det ifrågasatta förbudet förorsaka en alldeles oberäknelig förlängning af den för nämndemäns tjänstgöring nu stadgade minimitid.

Att genom tvångsmedel af en eller annan art framkalla dylik förlängning synes utskottet obilligt i betraktande af de uppoffringar af tid och arbete, som nämndemansuppdragets fullgörande nu kräfver och hvilka i och med utvecklingen af nämndens åligganden allt mera stegas.

Herr Åkerlunds förslag, att nämndemännen skulle tillerkännas skälig ersättning för tidspillan och uppehälle vid tingen samt resekostnader till och från desamma, kan utskottet ej heller biträda. Utskottet hyser i detta afseende den uppfattningen, att nämndemanna-befattningen allt fortfarande såsom hittills bör betraktas såsom ett medborgerligt förtroendeuppdrag, och utskottet vill för sin del ej bidraga att rubba den hörnsten för nämndemansinstitutionens allmänna och berättigade anseende, som ligger uti fullgörandet utan ersättning af nämndemännens hufvudsakliga och egentliga verksamhet. Erfarenheten har ej heller ådagalagt någon svårighet att för nämndemannauppdraget kunna påräkna lämpliga personer, som äro villiga att utan ersättning fullgöra sitt uppdrag. Utskottet vill i detta sammanhang erinra derom, att vid innevarande riksdag till behandling förehafts en af herr J. Bengtsson i Bjernalt väckt motion om dagtraktamente och reseersättning för nämndeman vid ordinarie tienstgöring, samt att denna motion blifvit, i öfverensstämmelse med statsutskottets hemställan, af båda kamrarne afslagen.

Utskottet har slutligen att yttra sig öfver herr Åkerlunds förslag att bereda nämnden ökad inflytande på de vid häradsrätten anhängiga målens och ärendenas afgörande. I denna del förtjenar motionärens förslag efter utskottets åsigt beaktande. Några vådor för rättssäkerheten kunna deraf ej befaras. Äfven om nämndens befogenhet i någon mån vidgas, lärer förhållandet såsom hittills blifva, att häradshöfdingens mening i regel varder den afgörande, och att sålunda endast undantagsvis nämnden kommer att diktera rättens beslut. Härför borgar ej mindre den lugna sans, som hittills utgjort ett utmärkande drag för nämndens verksamhet, än äfven den förökade ansvarskänsla, som magtförökningen komme att hos nämnden ingjuta. Endast der verkligt grundad anledning till skiljaktighet mot häradshöfdingens mening förefunnes, torde alltså, äfven med utsträckt befogenhet, nämnden komma att afgöra rättens utslag. Vid afgörande af frågan, i hvad mån utsträckt befogenhet må kunna nämnden medgifvas, har utskottet stannat i den mening, att nämnden bör kunna öfverrösta domaren, der tre fjerdedelar af nämnden äro om en mening ense.

På grund af hvad ofvan anförts, får utskottet alltså hemställa:

1:o) att Riksdagen, i anledning af herrar Johansons och Magnussons förevarande motion samt herr Åkerlunds motion, i hvad densamma med förstnämnda motion öfverensstämmer, ville i skrifvelse till Kongl.

Maj:t anhålla, det täcktes Kongl. Maj:t låta utreda, i hvad mån nämndemännens antal i de tingslag, der detsamma öfverstiger tolf, lämpligen må kunna nedbringas, samt utfärda de bestämmelser derom, hvartill utredningen kan föranleda;

2:o) att Riksdagen, i anledning af herr Åkerlunds ifrågavarande motion, ville i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla om utarbetande och framläggande af förslag till sådan ändring af 23 kap. 2 § rättegångsbalken, att, der af nämnden minst tre fjerdedelar äro från häradshöfdingen skiljaktige och om en mening ense, den mening må gälla; samt

3:o) att herr Åkerlunds motion i öfrigt ej må till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 18 mars 1901.

På lagutskottets vägnar:

CARL B. HASSELROT.

Reservation

mot utskottets hemställan under punkt 2:o) af herrar *Hasselrot*, *Sörensson*, *Almgren*, *Hedenstierna*, *Bremberg* och *Fagerholm*, hvilka ansett, att utskottet bort afstyrka bifall till herr Åkerlunds motion jemväl i hvad densamma innehåller förslag om utsträckt befogenhet för nämnden i fråga om omröstning till häradsrätts dom eller utslag.

Herr *Trygger* har begärt få antecknadt, att han icke deltagit i ärendets behandling inom utskottet.